

УДК 343.2

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1171421>

orcid.org/0000-0003-1173-7975

© Шинкаръов Ю.В., 2017

Ю.В. Шинкаръов

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ
ПОКАРАННЯ ЗА НАЯВНОСТІ
УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ
АБО ВИЗНАННЯ ВИНИ**

Анотація. В статті досліджується питання правового регулювання призначення покарання за наявності угоди про примирення чи визнання вини. Констатується неналежність призначення покарання у випадку затвердження судом угоди до спеціальних засад призначення покарання.

Ключові слова: угода, загальні засади призначення покарання, спеціальні засади призначення покарання.

Аннотация. В статье исследуется вопрос правового регулирования назначения наказания при наличии соглашения о примирении или признания вины. Констатируется непринадлежность назначения наказания в случае утверждения судом соглашения к специальным началам назначения наказания.

Ключевые слова: соглашение, общие начала назначения наказания, специальные начала назначения наказания.

Abstract. The article deals with the issue of the legal regulation of sentencing in the presence of an agreement on reconciliation or the recognition of guilt. It is stated that the punishment is inappropriate if the court approves the agreement to the special principles of the punishment.

Key words: agreement, general principles of punishment, special principles of punishment.

Стаття 65 КК України здійснює правове регулювання загальних засад призначення покарання. Вказані засади є гарантією справедливого і доцільного покарання [15, с. 100]. В сучасній правовій літературі щодо зазначеного інституту не вщухають наукові суперечки. Це стосується як власне поняття загальних засад призначення покарання, так і їхнього правового змісту. При цьому дослідниками підкреслюється важливість вказаного інституту для регулювання процесу призначення покарання. Саме вказані засади завдяки власній комплексності підлягають обов'язковому застосуванню в кожному кримінальному провадженні, де призначається покарання, незалежно від того, за який злочин, який вид покарання і якій особі воно призначається [7]. Саме вказана вимога і робить ці засади «загальними».

На ґрунті цього сучасними науковцями пропонуються різноманітні підходи до визначення загальних засад призначення покарання. Так, В.В. Полтавець окреслює їх як передбачену законом про кримінальну відповідальність систему загальних правил, що ґрунтуються на принципах призначення покарання і є

обов'язковими для суду в кожному конкретному випадку призначення покарання винному у вчиненні злочину для досягнення мети покарання [8, с.45].

Не зупиняючись на більш глибокому аналізі поняття загальних засад призначення покарання, зазначимо, що незважаючи на нібито вичерпне визначення їх переліку у ст. 65 чинного КК, у літературних джерелах не склалися єдності думок щодо їх кількості. Слід зазначити, що відомий український дослідник А.М. Яценко правильно окреслює цю ситуацію, зазначаючи, що «на перший погляд може здатися, що сама постановка цього питання є абсурдною, адже перелік загальних засад встановлений у ст. 65 КК України, яка так і називається «Загальні засади призначення покарання». При цьому автор доречно вказує, що не всі правила, встановлені у цій статті закону про кримінальну відповідальність, можна віднести до загальних засад призначення покарання [15, с. 105, 106]. Саме це й обумовлює наукові дискусії щодо кількості вищеназваних засад.

Так, В.В. Полтавець визначає загальні засади призначення покарання у такій кількості:

- 1) призначення покарання в межах, встановлених санкцією статті Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за злочин;
- 2) призначення покарання відповідно до положень Загальної частини КК України;
- 3) призначення покарання із урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину;
- 4) призначення покарання із урахуванням особи винного;
- 5) призначення покарання із урахуванням обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання [8, с. 45].

А.М. Яценко, у свою чергу, спираючись на аналіз сучасних підручників із кримінального права, робить висновок, що українські науковці відносять до загальних засади призначення покарання:

- 1) у межах, встановлених у санкції статті (частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, за винятком випадків, передбачених частиною другою ст. 53 КК України;
- 2) відповідно до положень Загальної частини КК;
- 3) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Приписи ж частин 3,4 та 5 ст. 65 КК України, на їхню думку, лише деталізують відповідні пункти ч. цієї статті [15, с.110, 111].

Але в будь-якому випадку, незважаючи на це, при окресленні кількості засад необхідно спиратися на положення статті 65 чинного КК України.

При цьому слід зазначити, що в більшості наукових робіт, присвячених дослідженню порядку призначення кримінального покарання, залишається недослідженою проблема урахування судом угод про примирення або про визнання вини. Відношення серед наукових та практичних працівників до інституту угод є неоднозначним, він має як своїх прихильників, так і противників [4, с. 239].

Взагалі, у ракурсі кримінального права, ця проблема є майже не дослідженою. Більшість наукових праць присвячена процесуальній складовій урахування угод про примирення або про визнання вини при призначенні покарання. Причому фактично більшість сучасних учених процесуалістів пов'язують обмеженість глибини дослідження угод саме фактом належності цього явища до новел сучасного законодавства [2, с. 142; 5, с. 383].

Хоча, безумовно, не можна відкинути певний внесок у розгляд угод, що був зроблений такими вченими, як: П.П. Андрушко, В.М. Гусаров, В.Г. Дрозд, С.І. Марко, В.В. Навроцька, П.П. Павлюк, С.І. Паславський, О.В. Плахотнік, Г.В. Юркова. Але, наголошуємо, що наукові праці вказаних вчених відносяться саме до аналізу угод у кримінальному процесі.

Таким чином, можна впевнено констатувати, що інститут угод (примирення, визнання вини) вимагає подальшої, більш глибокої наукової розвідки, оскільки захист прав і законних інтересів людини і громадянина є одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів, а право на примирення є одним із прав сторін у кримінальному провадженні [14, с. 368]. До того ж інститут угод у кримінальному судочинстві є втіленням концепції відновлювального правосуддя. Зазначена концепція судочинства покликана сприяти досягненню консенсусу між його сторонами, врегулюванню соціального конфлікту. Головна мета інституту угод в кримінальному провадженні не встановлення істини у справі, а задоволення інтересів сторін [13, с.121].

Практика свідчить, що на даний момент передбачена законом можливість укладення угод стала поширеним альтернативним способом вирішення кримінально-правових конфліктів. Так, відповідно до статистичних даних, із обвинувальним актом направлено більш ніж 110 тис. кримінальних проваджень, з них понад 22 тис. (або 20 %) – з укладенням угод під час досудового розслідування. Найбільш активно інститут угод застосовується у Рівненській області (27 %, з них 16 % складають угоди про примирення і 10,8 % – угоди про визнання винуватості), Волинській області (26 %, з яких 15 % укладено угоди про примирення, 11 % – угоди про визнання винуватості), Житомирській області (25 %, з них 14,3 % – угоди про примирення та 10,5 % – угоди про визнання винуватості). Водночас у Харківській області (13 %, з яких 7,3 % – угоди про примирення, 6,6 % – угоди про визнання винуватості), Івано-Франківській області (9,5 %, з них 4,5 % – угоди про примирення та 5 % – угоди про визнання винуватості) та м. Києві (13 %, з яких 6,8 % – угоди про примирення, 6,1 % – угоди про визнання винуватості) спостерігається найнижча кількість кримінальних проваджень, у котрих направлено до суду обвинувальних актів із підписаною між сторонами угодою. Порівнюючи практику укладання угод у кримінальному провадженні, слід відмітити позитивну тенденцію досягнення домовленостей у кримінальному провадженні. Так, у 2013 році від загальної кількості зареєстрованих кримінальних проваджень було укладено 9 % угод про примирення та 7,8 % – угод про визнання винуватості, а за січень – жовтень 2014 року досягнуто домовленостей про примирення у 9,2 % кримінальних проваджень і укладено угоду про визнання винуватості у 8,6 % [6, с.132].

Таким чином, аналіз емпірики призначення покарання при затвердженні вироком угод, свідчить про глибоку актуальність проведення їх дослідження. В даному випадку ми будемо говорити в першу чергу про необхідність кримінально-правового дослідження угод, оскільки вони є безумовною новелою в першу чергу для сучасного кримінального права. Введення інституту угод до чинного законодавства про кримінальну відповідальність спричиняє численні наслідки, які є або взагалі не дослідженими, або мало дослідженими. Крім того, аналіз судової практики свідчить про те, що у зв'язку із відсутністю чіткої законодавчої регламентації призначення покарання на підставі угод суди іноді затверджують узгоджене покарання в розмірі, який не тільки не передбачений у санкції статті Особливої частини КК, за вчинений злочин, а й взагалі не зазначений у статтях загальної частини КК [3, с. 218].

Слід констатувати, що зміни до КК у зв'язку із запровадженням інституту угод були внесені лише до ч. 5 ст. 65 КК («У випадку затвердження вироком угоди про примирення або про визнання вини суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди») та ч. 2 ст. 75 КК («Суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини...»). Без відповідних змін залишилися інші інститути кримінального права, зокрема, звільнення від кримінальної відповідальності, інші заходи кримінально-правового характеру, особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Тому є логічним, що окремі інститути кримінального права потребують подальшої трансформації (наприклад, призначення покарання) [12]. Особливо це стосується того, що ані в Кримінальному процесуальному кодексі, ні в кримінальному законі не регламентований порядок визначення виду та розміру узгодженого сторонами покарання, межі його призначення тощо [1, с. 12].

Але пропонуємо розглянути питання можливості укладення угоди більш комплексно, у розрізі його належності до засад призначення покарання.

Нагадаємо, що ч.5. ст.65 КК України визначає, що «у випадку затвердження вироком угоди про примирення або визнання провини суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди».

Звідси, застосовуючи буквально тлумачення закону про кримінальну відповідальність, ми можемо прийти до висновку щодо належності правил призначення покарання за «угодою» до загальних засад призначення покарання. Але чи це відповідає дійсності?

Для цього необхідно встановити, чи підпадає встановлене у ч.5 ст. 65 КК України правило призначення покарання під ті вимоги, що висуваються до загальних засад.

Так, нами раніше визначалися риси (ознаки), що властиві загальним засадам призначення покарання:

- 1) загальні засади призначення покарання є нормами організаційними;
- 2) організаційна властивість загальних засад призначення покарання реалізується у вимогах до правозастосовного акту;
- 3) сформульовані в законі вимоги щодо засад покарання є загальними, тобто стосуються всіх випадків призначення покарання;

4) загальні засади на відміну від принципів призначення покарання мають локальний характер, тобто визначають той або інший бік призначення покарання [11, с. 101, 102].

Причому концептуальною ознакою вважаємо те, що всі загальні засади призначення покарання розраховані на невизначену кількість випадків їх застосування. Тобто вони, відповідно до назви статті, в якій вони закріплені, є загальними.

Чи можна вважати правило призначення покарання у випадку затвердження угоди саме загальною засадою? Видається, що ні. Незважаючи на зростання практики призначення покарання за угодою, говорити про «загальність» такого правила ні в якому разі не можна. Необхідно констатувати невтішний факт про те що норма, яка передбачає можливість призначення покарання у разі затвердження угоди про примирення або угоди про визнання вини, знаходиться не на належному місці у структурі норм чинного закону про кримінальну відповідальність.

Вважаємо, що зазначені в чинному КК правила призначення покарання у випадку затвердження вироком суду угод про примирення або про визнання вини відносяться до субінституту спеціальних засад призначення покарання. Такий висновок не є новим. До нього прийшов і В.С. Ворона у власному дисертаційному дослідженні. Але, на жаль, у ньому не розглядається проблематика правового регулювання саме правил призначення покарання за наявності угоди кримінальним кодексом.

Віднесення ж правил призначення покарання за угодою до спеціальних засад призначення покарання абсолютно вписується до структури зазначених спеціальних засад. Так, В.В. Полтавець такими засадами визначає правила призначення покарання, обов'язкові для індивідуалізації покарання винному з урахуванням специфіки вчиненого злочину та особливостей суб'єкта злочину [9, с. 244]. У випадку ж призначення покарання за визнанням судом угоди, на нашу думку, береться до уваги не особливості вчиненого злочину, а, скоріше за все, посткримінальна поведінка суб'єкта злочину. Він або примиряється із потерпілою особою, або визнає власну вину. Вказане, як вважається, значно знижує його суспільну небезпеку і робить можливим встановлення спеціальних правил призначення покарання щодо такої особи.

Незважаючи на вказане, Постанова Пленуму Вищого Спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 11.12.2015 р. «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» фактично виводить правила призначення покарання за наявності угоди за межі загальних та спеціальних засад призначення покарання. У п. 12 вказаної постанови зазначається, що «домовленості сторін угоди при узгодженні покарання не мають виходити за межі загальних та спеціальних засад призначення покарання (Ю.В.), встановлених законом України про кримінальну відповідальність. Зокрема, сторони мають узгоджувати покарання, враховуючи: положення пунктів 1–2 ч. 1 ст. 65 КК, тобто 1) у межах, встановлених санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК, та

2) відповідно до положень Загальної частини КК. Зокрема, у випадку, коли в санкції статті (санкції частини статті), що передбачає відповідальність за вчинений злочин, не встановлено мінімальної межі покарання, сторони мають виходити із положень розділу X Загальної частини КК; ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного і обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК). За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного сторони угоди з огляду на положення статей 65, 75 КК мають право, використовуючи положення ст. 69 КК, узгоджувати:

а) основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, або

б) інше основне покарання, більш м'який його вид, не зазначений у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин;

в) не визначати додаткове покарання, передбачене у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК як обов'язкове, за винятком випадків, встановлених ч. 2 ст. 69 КК. Урахування означених вимог кримінального закону має бути відображене у змісті угоди, а узгоджена міра покарання повинна мати конкретний вираз» [10]. Безумовно, вказані правила обов'язково повинні враховуватися при призначенні конкретної міри покарання. Але фраза про те, що «домовленості сторін угоди при узгодженні покарання не мають виходити за межі загальних та спеціальних засад призначення покарання» фактично означає, що правила призначення покарання за наявності угоди не відносяться ані до загальних, ані до спеціальних засад. В іншому випадку правильно було б говорити про те, що покарання не можуть виходити за межі загальних та відповідати *іншим* спеціальним засадам призначення покарання.

При цьому однозначно досліджуваний інститут є перспективним і суспільно корисним. Окремі вчені зазначають, що для обвинуваченого за наявності угоди перевагами є можливість: звільнення від покарання; уникнення невизначеності щодо покарання у суді; у деяких випадках – застосування альтернативного покарання або його зниження [13, с. 125]. Як вважається, положення такої тези є дещо спірними. Але слід засвідчити недосконалість кримінально-правового регулювання порядку призначення покарання при затвердженні судом угод. При цьому видається, що у ст. 65 КК України, на жаль, не визначаються саме правила призначення покарання за наявності угоди. Фактично редакція статті просто регламентує можливість укладення вказаних угод. Але вказана стаття, виходячи із її назви, повинна містити саме засади або власне правила призначення покарання. Тим більше, що сам факт існування окремих правил призначення покарання за угодою впливає на інші інститути. В літературі вказується на необхідність подальшого удосконалення таких правил, оскільки існує велика кількість питань, що потребують подальшого врегулювання. Так, мова йде про можливість призначення примусових заходів медичного характеру, заходів виховного характеру, саме це, як вважають окремі вчені, повинно знайти своє відображення у нормах КК [12].

Таким чином, можна зробити декілька висновків. По-перше – слід констатувати нерозвиненість кримінально-правової норми, яка регулює можливість

призначення покарання у випадку затвердження судом «угоди». По-друге, можна сміливо відносити призначення покарання за наявності «угоди» до спеціальних засад призначення покарання, оскільки встановлюється специфічне правило призначення покарання в такому випадку (суд призначає покарання, узгоджене саме сторонами угоди). По-третє, при визнанні належності правил призначення покарання за наявності «угоди» як спеціальної засади призначення покарання приходимо до висновку про неналежне місце норми, що регулює правило призначення покарання за наявності «угоди» в структурі норм чинного законодавства про кримінальну відповідальність (ст. 65 КК України). Вказане, на нашу думку, свідчить про необхідність подальшого наукового осмислення досліджуваної засади і про необхідність удосконалення чинного КК щодо призначення покарання у випадку затвердження судом угоди про примирення або про визнання вини.

Література

1. Андрушко П.П. Питання призначення покарання на підставі угод (про примирення та визнання винуватості) / П.П. Андрушко, М.М. Васюк // Форум права. – 2014. – №3. – С. 12–15. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_3_4;
2. Гусаров В.М. Особливості правового регулювання інституту угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим / В.М. Гусаров // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 1, том 3. – С. 142–146;
3. Євдокімова О.В. Проблемні питання призначення покарання при укладенні угоди про примирення або визнання винуватості / О.В. Євдокімова // Право і суспільство. – 2014. – № 1–2. – С. 217–221;
4. Крушинський С.А. Угода про визнання вини: світовий досвід та перспективи запровадження у Україні / С.А. Крушинський // Університетські наукові записки. – 2010. – № 4 (36). – С. 238–245;
5. Марко С.І. Проблеми укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні / С.І. Марко, С.І. Паславський // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 383–391;
6. Новак Р.В. Кримінальне провадження на підставі угоди / Р.В. Новак // Право і безпека. – 2014. – № 4 (55). – С. 131–137;
7. Новікова К.А. Особливості застосування загальних засад призначення покарання у виді обмеження волі / К.А. Новікова // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://files.visnikkau.org/200001103-f314ef40aa/Visnyk7_18.pdf;
8. Полтавець В.В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України: монографія / В.В. Полтавець. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. – 240 с.;
9. Полтавець В.В. До питання про поняття та види спеціальних засад призначення покарання / В.В. Полтавець // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 7–8 квіт. 2006 р. – Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – Ч. 1. – С. 243–245;
10. Постанова Пленуму Вищого Спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 11.12.2015 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15>;
11. Трубников В.М., Шинкарьов Ю.В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості його застосування: Монографія. – Х.: Харків юридичний, 2007. – 288 с.;
12. Чабанюк В. Д. Удосконалення кримінального провадження на підставі угод // URL <http://www.apdp.in.ua/v71/61.pdf>;
13. Шпачук А.О. Провадження на підставі угод / А.О. Шпачук // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – №22 (1). – С. 121–129;
14. Юркова Г.В. Провадження з примирення сторін у кримінально-процесуальному праві України: порівняльний аналіз / Г.В. Юркова // Право і суспільство. – 2013. – № 6–2. – С. 367–370;
15. Яценко А.М. Застосування заходів кримінально-правового характеру: монографія / А.М. Яценко. – Х.: НікаНова, 2014. – 388 с.